

ALİ CANİP YÖNTEM'DE SELF ORYANTALİZMİN İZLERİ*

Asiye SEZGİN TÜYLÜ** İlknur TATAR KIRILMIŞ***

ÖZET

Batılı düşünürlerin ve araştırmacıların Doğu'yu bilmesi, elde ettikleri bilgiyi Doğu'nun belli kalıplar içinde tanıtılması oryantalizm olarak tanımlanmaktadır. Doğulu bir araştırmacının Doğu'ya Batılı bir perspektif ile bakması, Doğu'yu Batılı tanımlamalara göre kabul etmesi ve bu kabullere araştırma ve eserlerinde yer vermesi self oryantalizm olarak adlandırılmaktadır. Tanzimat ile başlayan Doğu-Batı ilişkileri üzerine fikir üretme çeşitli şair ve yazarların başat mevzularıdır. Osmanlı Devleti'nin zayıflaması, çöküşü ve yeni devletin kurulma süreçleri söz konusu şair ve yazarları medeniyetin konumlanması ve ileri medeniyetler seviyesine ulaşma ideali noktasında düşünmeye sevk etmiştir. Bu şair ve yazarlardan biri de 1900'lü yılların başında fikirleriyle edebiyat ve düşünce dünyasında yer alan Ali Canip Yöntem'dir. Batılılaşma taraftarı makale ve şiirlerinde Batı'yı gelişmişliğin ideali olarak tanımlarken self oryantalist söylem ile Doğu'yu geri kalan, sömürülmeye muhtaç ve aciz olarak resmetmiştir. Bu çalışmada Ali Canip Yöntem'in görüşleri self oryantalizm bağlamında ele alınarak metodoloji olarak oryantalizm kavramı etrafında geliştirilmiş kuramsal birikime müracaat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu, Batı, oryantalizm, self oryantalizm, Ali Canip Yöntem

Traces of Self Orientalism in Ali Canip Yöntem

ABSTRACT

The fact that Western thinkers and researchers know the Orient and present the information they have obtained within certain moulds of the Orient is defined as orientalism. The fact that an Eastern researcher looks at the East from a Western perspective, accepts the East according to Western definitions and includes these acceptances in his research and works is called self-orientalism. Producing ideas on East-West relations, which started with the Tanzimat, is the main subject of various poets and writers. The weakening and collapse of the Ottoman State and the establishment of a new state led these poets and writers to think about the positioning of civilisation and the ideal of reaching the level of advanced civilisations. One of these poets and writers is Ali Canip Yöntem, who took part in our world of literature and thought with his ideas in the early 1900s. While defining the West as the ideal of development in his pro-Westernisation articles and poems, he portrayed the East as backward, needing to be exploited and helpless with self-orientalist discourse. In this study, Ali Canip Yöntem's views are analysed in the context of self-orientalism and the theoretical background developed around the concepts of orientalism and occidentalism is applied as methodology.

Key Words: East, West, orientalism, self-orientalism, Ali Canip Yöntem

* Bu makale, birinci yazar tarafından hazırlanmakta olan *Modern Türk Şiirinde Oksidentalizm Söyleminin Kuruluşu (1860-1960)* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi Boyabat Meslek Yüksekokulu, Sinop / TÜRKİYE, asezgin@sinop.edu.tr

*** Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Samsun / TÜRKİYE, ilknur.tatar@omu.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Cite as: Sezgin Tüylü, A. & Tatar Kırılmış, İ. (2024). Ali Canip Yöntem'de self oryantalizmin izleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(46), 19-31.
<https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1352938>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 31 Ağustos / August 2023

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 9 Ekim / October 2023

Giriş

Takip edilebilir yazılı kaynaklardan itibaren dünya iki blok hâlinindedir: Doğu ve Batı bloğu. Bu iki blok farklı sebepler neticesinde birbirinin sosyal, kültürel, iktisadi ve sanat (içinde güzel sanatların tamamı dâhildir) alanlarında ötekisini oluşturur. Çoğu zaman ekonomik sebeplerle Doğu ve Batı birbirine karşılıklı olarak ayna tutmaya çalışmış ve onu keşfetmeye değer bir alan olarak görmüştür. Doğu ve Batı bu bağlamda öz dönüşüm sürecinde kendini tanımlamak için birbirine ihtiyaç duymuştur. Keyman, Batı’yı “*ötekini bilme ihtiyacı her zaman vurgulanmış ve hâlâ vurgulanmaktadır*” (Keyman, 1999: 72) şeklinde niteleyerek özellikle Batı’nın Doğu’ya yüzünü döndüğünü işaret etmiştir. Oryantalizm ve oksidentalizm bu ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkan iki kavramdır. Din, dil, bilim, düşünce, sanat ve tarih gibi alanlarda Doğu dünyasını inceleyen ve Doğu hakkında değer yargıları üreten Batı kaynaklı kurumsal faaliyetler olarak tanımlanan oryantalizm güzel sanatlar (özellikle resim ve edebiyat) için yüzyıllar boyunca farklı perspektifler kurgulama yolunu açmıştır. Batı, Ortaçağ’dan itibaren Doğu kültürleri, medeniyetleri ve inançları etrafında başlattığı oryantalist çalışmalarla bir Doğu imajı yaratmış, çoğunlukla olumsuzlukları içeren bu imajı sosyal ve kültürel, siyasi, güzel sanatlar gibi disiplinler arası alanları kapsayan bir çalışma sahası olarak görmüştür (Çoruk, 2007: 93-94). Doğu ve Doğulu kavramlarını ele alan Bernard Lewis, “Oryantalizm Sorunu” adlı makalesinde Avrupa için bir tehdit ve istila kaynağı olan her coğrafyanın Doğu adını almasını bir kimikleştirme olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Avrupalıların kendilerine tehdit olacak alana “Doğu” adını verdiğini çünkü bildikleri başka bir Doğu’nun olmadığını söylemektedir (Lewis, 2007: 221). Batı eksikliklerle dolu Doğu imajının karşısında ise kendi kimliğini ortaya koymaya çalışmıştır. Doğu’nun şehvet düşkünü, geri kalmış, kölelik sitemine bağlı gibi olumsuz iddialarına karşı kendisini şehvet düşkünü olmayan, gelişmiş ve özgür olarak tanımlama yoluna gitmiştir. Batı’nın çizdiği Doğu imajı aynı zamanda Batılı sömürgeci devletler için birer fırsat niteliğindedir. Batı, Doğu’yu sömürgeci bir anlayışa hizmet verebilmesi için ötekileştirerek onu sömürülmeye hazır konuma getirmeye çalışır. Filistinli araştırmacı Edward Said *Şarkiyatçılık Batı’nın Şark Anlayışları* adlı eserinde; “*Şark, Avrupa’nın sadece komşusu değildir; Avrupa’nın en büyük, en zengin, en eski sömürgelerinin mekânı, uygarlıkları ile dillerinin kaynağı, kültürel rakibi, en derin, en sık yinelenen Öteki imgelerinden biridir.*” (Said, 2017: 11) diyerek Batı’nın Doğu hakkındaki tahakküme varan algılama dizgesini ortaya koymuştur.

Oryantalizmi bu bağlamda açıklamaya başlarken ben/öteki, biz/onlar ve özne/nesne gibi ikiliklerin üzerinde durmak gerekmektedir. Kontny, oryantalizmi “*Kendini Batı denilen bir siyasi-kültürel oluşuma ait hisseden birinin Doğu olarak betimlediği bir oluşumun öğeleri hakkında konuşması*” (Kontny, 2002: 121) şeklinde tanımlarken aynı zamanda “öteki” vurgusunu öne çıkarmaktadır. Batı hem sömürülmeye müsait bir bölge olarak Doğu’yu tasvir ederken hem de ötekileştirmeyi pekiştirerek kendi konumunu idealize etmektedir. Bu bağlamda, “*Sömürgeciliğin ideallerini besleyen oryantalist çalışmalar başta olmak üzere pek çok faktör medeniyetlerin kutuplaşmasına hizmet ederek ötekileştirme kavramına zemin hazırlar*” (Tatar Kırılmış, 2019: 14). Dominique Schnapper’a göre öteki ve beriki yahut ben arasında iki temel bağ vardır. İlki farklılaştırıcı niteliklidir. Ötekinin farklılığı “ben” tarafından oluşturulmuş bir dışlamadır. “Ben”in ötekiyi değerlendirmesi kendi belirlediği değerlendirme ölçütlerine göredir. Nitekim “ben”in değerine dâhil olmayan her şey ötekinin kapsamına girer. İkinci temel nitelik ise evrenselcidir. Ben ve öteki eşit haklara sahiptir. Ancak farklı alanlar içindedirler. Birbirlerine benzedikleri ölçüde alan daralır. Öteki ne kadar asimile olursa “ben” tarafından kabul edilebilir olur (Schnapper, 2005: 25-26). Ötekileştirme, bilgi-iktidar kavramını doğurarak, oryantalist çalışmaların oluşturmak istediği iktidarın öznesi olarak Batı’yı tayin etmektedir. Oryantalizme karşı bir söylem geliştiren Mısırlı düşünür Hasan Hanefi, “ben” ve öteki kavramlarının birer imge olduğunu, bu imgelerin her zaman hedefi vurmaya yarayan bir

karikatür işlevi gördüğünü ifade eder. Ona göre oryantalizm Doğu için siyahlar, Doğu despotizmi, ilkel akıl yürütme, vahşi düşünce, Sami aklı, Arap aklı, şiddet, fanatizm, az gelişmişlik, ayrılıkçılık, gelenekselcilik ve muhafazakârlık gibi pek çok imge yaratmıştır (Hanefi, 2007: 81). Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan *İslam Ansiklopedisi*’nin “Mukaddime” bölümü yayın müdürü olan Abdülhak Adnan Adıvar tarafından yazılmıştır. Bu mukaddime oldukça önemlidir. Zira oryantalist çalışmaların anlamı ve kökenine ilişkin ayrıntılı bilgiler içermektedir. Adıvar, Mukaddime’de oryantalizmi şu şekilde tanımlar: “*Orientalizm, iki kelime ile tarif etmek istersek, garbın şark âlemine alakadar olarak, onu tanımak için açtığı ilim yoludur*” (Adıvar, 1940: 1). Edward Said’den önce Mehmet Fuad Köprülü de oryantalist çalışmalarla ilgili özellikle dil üzerine yapılmış oryantalist çalışmaların önemli olduğuna ilişkin konuşmasını Müsteşrikler Kongresi’nde yapmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı sıfatıyla Mehmet Fuad Köprülü’nün XXII. Müsteşrikler Kongresi’nin açılışında yaptığı konuşmada “*Garbın ilmi zihniyetinin ve metodlarının kabulü ile Şark ilim adamlarının Garbın ilmi faaliyetlerine iştirakleri neticesinde daha süratli terakkiler kaydetmiştir.*” (Köprülü, 1954: 40) sözleri oryantalist çalışmaların ilmi çalışmalara katkısını dile getirir. Ayrıca sözlerinde oryantalizmin “*medeniyetin uzun bir tekâmül mahsulü olduğunu, bütün kavimlerin bunda hissesi bulunduğunu isbat etmek suretiyle bu mefhumu muayyen bazı kuvvetlerin mahdut sahasına inhisar ettiren dar ve kapalı zihniyeti değiştirmiş*” (Köprülü, 1954: 39-42) olduğunu vurgular. Ancak oryantalist çalışmaların eksikliğine de işaret eden Köprülü özellikle II. Dünya Savaşı’ndan itibaren bu çalışmaların farklı bir seyir gösterdiğini vurgulamıştır.

Oryantalizm, söylemden öte bilimsel çalışmaları da içeren kurumsallaşmış bir sistemdir. Cemil Meriç, bu kurumsallaşmış sistemi şu şekilde tarif etmektedir: “*Oryantalizm, Doğu kavimlerine ait bilgilerin bütünü, felsefi görüşleri veya yaşayış tarzları, Doğu dillerinin, ilimlerinin, törenlerinin, tarihinin incelenmesi... Oryantalizm yeni bir ilimdir.*” (Meriç, 2015: 85). Self oryantalizm ise oryantalizmin içinden doğmuş bir kavramdır. Doğu toplumlarının oryantalist bakış açısı ile kendi toplumlarını değerlendirmelerine self oryantalizm adı verilmektedir. Doğu-Batı meselesinin özellikle 1900’lü yılların başlarında tarih, felsefe, sosyoloji ve edebiyat gibi pek çok alanda tartışıldığı düşünülürken Ali Canip Yöntem’in bu mesele hakkındaki fikirleri dönemi anlamak açısından önemlidir. Bu çalışmada self oryantalizm kavramı ayrıntılı bir şekilde açıklanarak Ali Canip Yöntem’in makale ve şiirlerinde self oryantalizmin izleri tespit edilecektir. Ali Canip Yöntem’in self oryantalist bakışı “Garba İlk Nazarlar”, “İzâhtan Âzâde Bir Mesele”, “Türkiye’de Garplılaşma Tarihinin Başlangıcı”, “Garp Mektebinin Âmilleri”, “Rönesans ve Türkiye”, “Büyük Reşit Paşa ve Ehemmiyeti”, “Sâdık Rıfât Paşa”, “Memleketi Avrupalılaştırmaya Çalışanlardan Unutulmuş Bir Simâ”, “Türkler Şarklı Değildir” adlı makaleleri ile Şarkın Ufukları ve Şarkın Mezarlığı adlı şiirleri üzerinden tartışılacaktır.

Self Oryantalizm

Self oryantalizm oryantalizmden türetilmiş yeni bir kavramdır. Bu kavramı açıklamak için oryantalizm ile ilgili bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Oryantalizm, Fransızca “Doğu”, “Doğu ülkeleri” anlamına gelen “orient” kelimesinden türemiştir. Bu kelimeye etimolojik açıdan bakacak olursak Asya, Asur dilinde “Doğu ülkesi” anlamına gelir. Asya ve Avrupa kelimeleri Babil şehrinin her iki kısmını ifade eden “asu” (Doğu), “ereb” (Batı) sözcüklerinden türemiştir (Parlatır, 2012: 602). Oryantalist, “müsteşrik” ise “Doğu dilleri ve bilimleri uzmanı” anlamına gelip, Doğu topluluklarının tarihini, dinini, dilini, edebiyatını, folklorunu ve diğer bazı hususlarını araştıran bilim adamı, doğuyla ilgili yazan ya da ders veren demektir (Sinbai, 1993: 93). Oryantalist kelimesi başlangıçta bugünkü anlamından çok farklı bir anlama sahiptir. 1683’te oryantalist terimiyle kastedilen Doğu veya Yunan Kilisesi’nin üyesidir. İngilizce sözlüklerde oryantalist terimi genellikle Doğu dilleri ve edebiyatları ile meşgul olan kimse

şeklinde tanımlanmaktadır (Bulut, 2009: 3). Oryantalist kelimesinin ilk kullanımını Hanry Rowlands, *Mona Antiqua Restaurata, an Archæological Discourse on the Antiquities Natural and Historical of the Island* (1723) adlı eserinde görmekteyiz. Burada oryantalist kelimesi Doğu dillerini çalışan âlim olarak tanımlanıyor. Oryantalizm, başlangıçta Doğu insanların, dinlerinin, dillerinin ve tarihlerinin incelenmesi anlamında kullanılmıştır. O zamandan beri oryantizm, Batılıların İslam dünyası karşısındaki tavırlarını belirten genel bir terim olarak benimsenmiştir (Germaner & İnankur, 1989: 9). Kaynak noktası itibariyle Doğu’ya ait üretilmiş bilgiyi siyasi, iktisadi ve sanat gibi çeşitli alanlarda organize eden ve nihayetinde Doğu’yu imgeler dünyası içinde tasvir eden kavram olarak oryantizmi açıklamak mümkündür. Bu bağlamda var olan Doğu bilgisi üzerine farklı bir perspektif ile bilginin yeniden üretilmesi zemininde oryantizmi düşünebiliriz.

Oryantalizm, Edward Said’den evvel teorik olarak bazı araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Bunlardan ilki Mısırlı sosyolog Enver Abdülmelik’tir. Onun “Orientalism in Crisis” makalesi bir oryantizm eleştirisidir. Makale, “Doğu’nun anlaşılması için faydalanılan araçların, yöntemlerin ve genel kabul görmüş kimi kavramların eleştirel bir tarzda ele alınıp değerlendirilmesine ivedilikle ihtiyaç vardır.” (Abdülmelik, 2007: 39) sözleri ile başlar. Özellikle dekolonizasyon süreci ile eskiden bir çalışma nesnesi olarak görülen Doğu’nun artık bir özneye dönüştüğünü söyler. Batılı kavramların Doğulu zihinlere sızdığını ve buradan oryantizm doğduğunu ileri sürer. İkinci olarak karşımıza Filistinli Arap tarihçi Abdüllatif Tibavi çıkmaktadır. Onun *Critique of English-Speaking Orientalists and their Approach to Islam and the Arabs* (Tibawi, 1998: 49-109) adlı çalışması özellikle İngilizlerin tercüme faaliyetleri sırasında yaptıkları yanlış tercümelere değinmekte ve bu çalışmaların bozulmuş bir literatür olduğunu ileri sürmektedir. Aynı zamanda Arap milliyetçiliğinin Batıdaki algısını açıklamaktadır ve ilkel olarak görüldüğünü vurgulamaktadır. Üçüncü olarak karşımıza Bryan Turner, *Marx and of Orientalism* (Turner, 1984) adlı eseri ile çıkmaktadır. Bu eserinde Marksizm üzerinden oryantizm eleştirisi yapmaktadır.

Edward Said’in oryantizm eleştirisinin ise Doğu’nun şeffaf bir şekilde değerlendirilmemesi, oryantalistlerin bu bağlamda Doğu ve Batı karşısında tarafsız olmamaları ve oryantalist çalışmaların özellikle emperyalizmin Doğu’yu işgal etmesinden sonra bu işgalleri haklı çıkarmaları açılarından oluştuğunu belirtmek mümkündür (Said, 2017: 38-39). Said, oryantalist düşüncüyü Doğu toplumlarının geleneksel olanın dışına çıkarılarak Batılılaştırma sürecine sokulması olarak değerlendirir. Bu doğrultuda geleneğin dışına çıkan Doğu toplumlarının denetlenmesi, sömürülmesi ve yönlendirilmesi daha kolay gerçekleşecektir. Avrupa-merkezci bir perspektif ile kol kola yürüyen oryantizm Avrupa’nın sahip oldukları dışında Doğu’nun kültürel değerlerini “öteki” olarak görür ve geri kalmış olarak değerlendirir. Doğu’nun bu şekilde görülmesi Doğu’yu Avrupa’nın müdahalesine muhtaç konuma getirmiştir (Dirlik, 2008: 209). İktidarın kendi elinde olduğunu düşünen Batı, böylece kontrol edebileceği bir Doğu oluşturmak istemektedir. Oryantalizm, Batı’nın özne Doğu’nun nesne olması ile ilgili itici bir gücü meydana getirmektedir.

Oryantalizmden doğan self oryantizm; gizli, öz, oto, neo, modern, iç, içselleştirilmiş oryantizm gibi farklı isimlerle anılmaktadır (Bezmi & Çiftçi, 2012). Kelimenin etimolojisine bakıldığı zaman İngilizce “self” yani “kendi” kelimesi ile oryantizm kelimesi birleştirilerek kavramsallaştırılmıştır. Said’in oryantizm tanımlarından hareketle türetilen bu kavramlar Doğulu toplumlar için “kendi kendini Doğululaştırma” (Tezcan, 2004: 263) anlamında kullanılmaktadır. Self oryantizm kavramını ilk defa 1927 yılında *Apunte historico de las chinas en Cuba* adlı kitabında Antonio Chuffat Latour kullanmıştır (Bezmi & Çiftçi, 2012: 143). Self oryantizm, Doğu’ya Doğu içinden bakmak suretiyle Batı’nın Doğu hakkındaki tahakkümlerini kabul etmek anlamına gelmektedir. Doğulu toplumlar bir bakıma kendi

kendilerini oryantalist anlayışa uygun bir şekilde tanımlamaktadırlar. Batı’nın ötekileştirdiği Doğu’nun öteki olarak görülmesinin doğruluğuna inanır. Doğuların Batılılaşmak suretiyle Doğu’ya ait bilgi üretmesi ile modernleşme/Batılılaşma ve self oryantalizm arasındaki bağ ortaya çıkmaktadır. Bu durum ülkeler arasındaki “*daha az modernlik algısına sahip olduğu için self-oryantalist tezin nesnesi olması muhtemeldir*” (Bezmi & Çiftçi, 2012: 144) anlayışı ile modern olana tabii olmayı haklı kılmaktadır. Modern olanın kabulü ile modern olmadığı düşünülen toplumlardaki modernleşme taraftarı düşünürler ait oldukları toplumdaki eksikleri sorgulamaya başlarlar. Dolayısıyla Batı’yı modernleşmenin taşıyıcısı olarak görerek Batılı bir bakış açısı kazanırlar. “*Bu fikir ise en nihayetinde self oryantalist paradigmanın sayacaklarından bir tanesini oluşturacak ve Batı tipi kültürel öz ve homojenite varsayımlarının ortaya çıkmasında etkili olacaktır*” (Bezmi & Çiftçi, 2012: 148-151). Batılı hâkim kültür bu bağlamda kendi dini, etnik ve filolojik kimliklerinden kopmak istemeyen Doğu toplumlarını kimliksizleştirme yolunda baskılayacaktır (Bezmi & Çiftçi, 2012: 151-152). Bu bakış açısı ile Doğu toplumları modernleşme kanalını kullanarak aidiyetlerini Batı’ya yönelteceklerdir. Batılı gibi düşünme ve yaşama sahip oldukları öz değerlere yabancılaşmayı beraberinde getirecektir.

Maksidi, Batı’nın egemenliği altında şekillenen modernlik çağında her ulusun kendi Doğu alımlamasını yarattığını söyler ve bu kapsama 19. yüzyılda Osmanlı Devleti’ni de alır. Avrupalıların “ilerlemeden aciz, derin uykuya dalmış bir Batı-dışı despotizm olarak gördükleri Osmanlıları nasıl tasvir ettiklerini ve Osmanlıların bu tasvirlerle ne şekilde tepki gösterip direndikleri” hususundaki çalışmalara binaen Maksidi, Osmanlıların bu temsillere açıktan direndiğini fakat kısmen de kabul ettiğini öne sürmektedir (Maksidi, 2014: 171-174). Deringil, benzer bir noktada Osmanlı Devleti’nin yaptığı reformları Batı’nın askerî ve teknolojik bakımından üstün olarak görülmesine tepki gösterdiği kadar Batılı temsillerle buluşma ve büyük oranda bu temsillerle bilinçsiz olarak içselleştirildiğini ifade etmektedir (Deringil, 1998: 165). Osmanlı Devleti’nin son dönemlerindeki yenileşme hareketlerini bir bakıma Batı’nın hâkimiyetini kabul etmesi olarak okumak mümkündür.

Self oryantalizm, Avrupa daha geniş anlamda Batı tarihini yücelterek bu bilincin içselleştirilmesi ve nihayetinde Batı’nın tahakkümlerine ihtiyaç duymaksızın kendi kendini Doğululaştırma olarak toparlanabilir. Özellikle Osmanlı Devleti’nin reform yılları olan 1800’lü yıllardan başlayarak yeni Türk devletinin kuruluş sürecine kadar olan tarihler Batılılaşma temelinde self oryantalizme zemin hazırlamıştır.

Ali Canip Yöntem’in Garp ve Garplılaşma Kavramlarına Bakışı¹

1887 yılında İstanbul’da dünyaya gelen Ali Canip Yöntem, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında Selanik’te bulunmuştur. Selanik, Avrupa ile teması neticesinde büyük gelişmeler kaydetmiş bir şehirdir. Ali Canip’in bu şehirde bulunması fikri açılardan onu etkilemiştir. (Filizok, 2001: 19). Ali Canip, Selanik’te hem eğitimini sürdürmüş hem de edebiyat çevreleri ile yakın ilişkiler kurmuştur. İttihat ve Terakki tarafından Avrupa’da okuyan öğrencilerin encümen başkanlığına getirilmiştir. Bu öğrenciler Avrupa’daki kültür hareketlerini günü gününe takip etmeleri ve Selanik’teki gençlere bu gelişmeleri aktarmaları bakımından önemlidir (Filizok, 2001: 63). Zira Avrupa ile yakın temas Ali Canip Yöntem için Şark ve Garp arasındaki farkları düşünmeye kapı açacaktır.

¹ Makalemizin başından itibaren Doğu ve Batı kelimelerini Şark ve Garp kelimeleri ile eş anlamlı olarak kullandık. Makalemizin devamında ise Ali Canip Yöntem’in şiir ve makalelerinde Doğu ve Batı’yı anlatmak için Şark ve Garp kelimelerini kullanmasından ötürü bu kelimeleri kullanmayı anlatımın açıklığı ve anlaşılabilirliği açısından uygun gördük.

Ali Canip Yöntem, Batı ile ilgili münasebetler konusunda düşünmüş ve Batılılaşma ile ilgili görüşlerini makalelerinde kaleme almıştır. Ahmet Sevgi ve Mustafa Özcan’ın birlikte hazırladıkları *Prof. Dr. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri* adlı çalışmalarında Ali Canip Yöntem’in Batı ve batılılaşma hakkındaki fikirlerini söz konusu makalelerinde tespit etmek mümkündür. Ali Canip Yöntem, batılılaşma konusunda tarihi süreçlerden başlayarak nihai hedef konusunda ülkenin yürütmesi gereken politikalar hakkında önerilerde bulunmuştur. “Garba İlk Nazarlar” adlı makalesinde Batılılaşmanın tarihini Sultan III. Ahmet ile başlatır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve matbaanın gelişi ile ilgili şu anekdotları aktarmıştır: “Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi sefaretle Paris’e i’zâm edilmişti; oğlu Mehmet Efendi’yi de beraber götürdü; bu genç o şehri dolaştı, medeniyetin bütün şa’şa’a ve hünerine, bilhassa matbaalarına meftun kaldı, İstanbul’a döndüğü zaman bu hususa dair vukufu olan İbrahim Müteferrika ile görüştü... İbrahim Müteferrika zaten matbaacılığı memleketimize tesis etme arzusunda idi” (Yöntem, 2005: 121-122). Ali Canip Yöntem, Batılılaşmanın tarihine esas itibarıyla “Türkiye’de Garplılaşma Tarihinin Başlangıcı” adlı makalesinde yer vermektedir. Devlet için gerek III. Selim’in Nizam-ı Cedit ordusu gibi askeri alanda gerekse matbaanın gelişi ile kültürel alanda sadece bir yeniliği ifade ettiğini söylemektedir. Ali Canip, “Türkiye’nin garplılaşma tarihinin başlangıcı Tanzimat-ı Hayriye’nin ilanı” şeklinde değerlendirir ki bu tespit edebiyattaki yenileşme hareketleri için de kabul görmüştür. Ona göre “ilk kahraman, Büyük Reşit Paşa”dır. Reşit Paşa ve arkadaşları sayesinde Avrupa’ya doğru fikir hareketinin başladığını öne sürerek halkı yeni fikirlerle yetiştirmek, Avrupa kültürünü memlekete sokmak, çeşitli kurumları Batılılaştırmak gayesinin Tanzimat’ın mahsulü olduğunun altını çizmektedir (Yöntem, 2005: 127). Ayrıca “Rönesans ve Türkiye” adlı makalesinde Reşit Paşa’yı Osmanlı’nın yenileşmesinde kırılma noktası olarak gösterir. Devrin şartları Osmanlı Devleti’ni yenileşmeye mecbur bırakmıştır. “Reşit Paşa’yı memleketinde asrî bir veçhe te’sisi için çalışmaya mecbur eden âmil Osmanlı hükümetinin içeriden göçmesi ve dışarıdan parça parça didiklenmesidir. Memleketi içeriden göçürten kurûn-ı vüstâî şark hayatı idi. Bu hayat, asırlarca tekâmülden mahrum kalmış, çürümüş bir taazziden ibaretti; dışarıdan didikleyen ise asırlardan beri teceddütten teceddüde koşan Avrupa idi” (Yöntem, 2005: 131). Batılılaşmanın yenileşmek için şart olduğunu düşünen Ali Canip özellikle Batı kültürünü tanıyan ve o kültürü ülkeye tanıtabilecek kişilerinin olmasını elzem görmektedir. Fakat bunun o devir için gerçekleşmediğini “Hâlbuki bütün bu işaret ettiğimiz devirlerde biz tamamen Şarklı ve reayamız Ortaçağ zihniyeti içindeydi. Yegâne ilim müessesemiz medreseydi. Kendisi de oradan yetişen Cevdet Paşa, bu müessesenin o hengâmede ne feci bir durumda bulunduğunu herkesten salahiyetli kalemiyle tarihinde acı acı anlatır.” (Yöntem, 2005: 126) sözleriyle açıklarken eğitim konusunda medresenin yetersizliğini vurgulamaktadır. 1839’da siyasette daha sonra bilim ve kültürde Batı’ya yüzümüzü döndüğümüz vakit Avrupa’nın Osmanlı Devleti’nden çok ileri seviyede olduğunu düşünmektedir. Avrupa değişen dünya düzeni ile birlikte yeni felsefeyle, yeni ilimle ve edebiyatla çoktan tanışmıştı. Ali Canip, bu yeni hareketleri etrafıyla idrak etmiş kimsenin olmadığını, başta Raşit Paşa olmak üzere hepsinin işe yarım yamalak başladığını düşünmektedir. Bu şartlar içinde; “Tanzimat Türkiye’sinin talihsizliği memlekette asriliğin asıl manasını anlatacak bir adamın olmamasında idi” (Yöntem, 2005: 132-133). Dolayısıyla Tanzimat döneminde yenileşme Ali Canip Yöntem’e göre tam manasıyla gerçekleşmemiştir.

Ali Canip Yöntem, Avrupa ile ilişkilerin başlamasında özellikle iki isim üzerinde durur: Reşit Paşa ve Rif’at Paşa. Bu iki ismi Batı ile ilgili makalelerinde sıklıkla ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca Reşit Paşa ve Rif’at Paşa ile ilgili müstakil makaleler de kaleme almıştır. Bu makalelerden “Büyük Reşit Paşa ve Ehemmiyeti” ve “Teceddüt Tarihimizde Dikkate Şayan bir Sima: Sadık Rif’at Paşa” adlı makaleleri Tanzimat Dönemi’nin önemli iki isminin Batılılaşma yolunda üstlendikleri rolü ortaya koyarken dönemin panoramasını çizmektedir.

“Reşit Paşa iktidarı eline almadan önce Rusya’ya sefaretle giden Halil Rif’at Paşa dönüşünde ‘Ya Avrupa’yı taklit ve takip edeceğiz, yahut bizim için Asya’ya dönmekten başka çare kalmayacak’ demişti. Demek oluyor ki biz 1839’da Reşit Paşa’nın şahsi himmetiyle Tanzimat denilen ıslahat hareketini yaparken işte böyle emperyalist Garbın sıkıştırması neticesinde zoraki bir Avrupalılığa mecbur kalmıştık. Memleketin Müslüman halkı tamamıyla Şark mantalitesi içinde yaşadığı için Reşit Paşa ve arkadaşlarının niçin böyle bir hareket ettiklerinin farkında değillerdi” (Yöntem, 2005: 137). Ali Canip’in burada batılılaşmanın kaçınılmaz olduğu vurgusunu yaparken “emperyalist Garb” ifadesini kullanması dikkate değerdir. Zira Avrupa’nın daha geniş anlamda Batı’nın birçok yönüyle örnek alınarak yeniden yükselişe geçme arzusu içinde idealize edilen Batı hakkında emperyalist sıfatı kullanılması dönem içerisinde kullanılmayan bir ifadedir. Fakat “emperyalist garb”ın karşısına “şark mantalitesi”ni koyar ve bu “mantaliteyi” halkın modernleşme taraftarlarını anlamasına engel olarak görmektedir. Tanzimat yılları sadece ordu ve sanat gibi çeşitli alanlarda değişimi içermez aynı zamanda bir zihniyet değişimini de içermektedir. Rif’at Paşa’nın batılılaşma ile ilgili fikirlerine önem veren Ali Canip, onun Avrupa’nın ilerlemesini her şeyden evvel huzur ve sükûnunda bulduğunu söylemektedir. “Âdet-i kadime-i zamaniye üzere kâffe-i akvam beyninde câri olduğu misüllü Avrupa hükümdârânı meyânında dahi mükaddimedede nice nice ceng ü peykâr vukûa gelmiş ise de bir müddetten beri inkılâbât-ı sâbika-i harbiyye ve ictimâ-ı hükümdârân ile bilittifak karar-gîr olan musalaha-i umumiye üzerine asayiş-i mülk ü millet kazıyye-i nâfi’ası her devlette mültezim tutulmakta yani cem’i zamanda sulh, harp üzerine müreccah olup hususıyla imârât-ı mülkiyye ise musalah-i müdemâdiye ve istirahat-ı kâmile-i tebe’a ile hâsıl olduğun’ndan bahsediyor. Ve “harp ile bir devlet zâhiren şan ü i’tilâ” etse bile istilâ politikasının “temeddün”e düşmen ve hâil olduğunu ileri sürüyor” (Yöntem, 2005: 141). Ali Canip’in Rif’at Paşa’yı “sulhçü” şeklinde tanımlaması Rif’at Paşa’nın Mütalaanâmeler’inde bu fikri savunmasından kaynaklanmaktadır. Viyana’da ilk sefirliğinde Avrupa’nın ahvaline dair yazdığı risalenin mukaddimesindeki ifadeler Rif’at Paşa’nın sulhçü anlayışını ortaya koymaktadır.

Ali Canip Yöntem ve Şark’a Reddiye

Ali Canip Yöntem, sadece Batılılaşma perspektifi ile Avrupa’yı değerlendirmez, aynı zamanda geri kalmışlığı Doğu ile bağlantı kurarak anlatmaktadır. Özellikle Fars edebiyatının Divan şairleri tarafından taklit edilmesini sadece şairlerin Doğu edebiyatını değil, aynı zamanda Doğu felsefesini de benimsediklerini öne sürmektedir. Divan şairleri ile Acem şairlerini kıyaslayarak edebi bağlamda aynı seviyede oldukları ancak “Frenkleri” taklit ettikten sonra Avrupa şairlerinin, romancılarının, “Avrupa ediplerinin huzuruna çıkacak adamlar” yetişmediğinden yakınmaktadır. Bu durumu özellikle Arap-Acem kültürü kuvvetinde memlekete yerleşmemesine bağlamaktadır. Batı kültürü ile tanışıp o kültürün memlekete yerleşmesini edebî eserlerin Türkçe tercümesi ile gerçekleşeceğini savunmaktadır (Yöntem, 2005: 134-135). Zira tercüme faaliyetleri ile edebî metinler vasıtasıyla Batı daha iyi anlaşılacaktır: “Eski kütüphanelerimiz Şark eserleriyle doludur. Öyle yeni kütüphanelere muhtacız ki raflarında Descartes’tan, Kant’tan, Spencer’den Bergson’a Einstein’a, William James’e, Shakespeara’dan, Racine’dan Goethe’dan Byron’a, Heine’ye, Hugo’ya ve daha yenilere kadar bütün Garp üstadlarının eserleri Türkçe olarak, uzatılacak ellere amade olsunlar” (Yöntem, 2005: 314-135). Bu sayede “şark mantalitesi”nden kurtularak Batılı bir bakış kazanılacaktır.

Şark’a reddiye bağlamında Ali Canip’in en dikkat çekici makalesi “Bizi Yanlış Tanıyanlara: Türkler Şarklı Değildir” adlı makalesidir. Ali Canip Yöntem, makalenin başlığından itibaren Doğu ile anılmayı reddeden bir tavrıdadır. Paris’te haftalık çıkan Gringoire gazetesinin 15 Şubat 1940 tarihli sayısında Clément Vautel’in “Aphrodite Cansuree” başlığı

altında Türkiye’nin Pierre Louys’in *Aphrodite* adlı eserine sansür uyguladığına dair yazısı yayımlanmıştır. Alaycı bir dil kullanması üzerine Ali Canip Yöntem, “Bizi Yanlış Tanıyanlara: Türkler Şarklı Değildir” adıyla 29 Şubat 1940 tarihinde bir makale yayımlamıştır. Ali Canip, ülke aleyhine yapılan eleştirilere “Ankara’da bir sansür heyeti yoktur. Ve Türkiye hür, mes’ûd ve bilhassa akli başında bir diyardır.” şeklinde cevap verir. Ayrıca aynı makalede Clément Vautel’in Türkiye’yi Şark dairesinde değerlendirmesi ve “Şarklılar bizden daha mutaassıbdır...” sözlerine cevap olarak “Hayır, Türkler şarklı değildir.” sözlerine yer verir. *Aphrodite*’in zamanında Fransa’da gördüğü baskıyı Türkiye’de göremeyeceğini, Türk aydınlarının esere hak ettiği değeri vereceğini vurgulamıştır. Makalenin devamında Türklerin dünyaya ispat etmek zorunda kaldıkları “Şarklı” olmadıkları iddiasına yer vermektedir. Ayrıca Türk aydınlarının, Batı fikir ve sanat terbiyesi görmüş olduğunu ve Doğu’da olduğu gibi kimsenin sokak ortasında kadınları çevirip çarşafının eteğinin boyunu ölçen, eşiyile bindiği arabayı durdurup erkeği çalyaka karakola götürün polisler olmadığını ayrıca Batı şaheserlerini ahlak dışı görüp sınır dışına atacak adamlar olmadığını altını çizmiştir. Ali Canip, Türklerle “Şarklı” damgası vurmak isteyen Batılı yazarlara şiddetle karşı çıkmayı bir görev olarak görmektedir. Zira Batılı bir yazarın “Türkler, İstanbul’daki Güzel San’atlar Akademisi’nde çıplak adamların modellik etmelerini yasak etmişlerdir.” şeklinde bir suçlamasıyla karşılaşmak istemez. Bu şekilde gelebilecek eleştirilere karşı “Hayır, Clément Vautel ve emsali meslektaşlar, biz milliyeti garplılaşmakta bulan yekpâre bir mevcudiyetiz. Biz Hotantolu değiliz, çıplak heykellerin beline bizim diyarda peştamal sarılmaz. Nüktelerinizin ince iğneleriyle bizi incitmeye hakkınız yoktur.” (Yöntem, 2005: 150) diyerek cevap vermektedir.

Ali Canip Yöntem, makalelerinin yanı sıra şiirler de kaleme almıştır. Şair, genç yaşlarda şiire başlamıştır. Dil ve edebiyat ile ilgili zevk ve fikirlerinin gelişmesinde Muallim Naci’nin tesiri söz konusudur. Sadeddin Nüzhet, Ali Canip’in kendisine verdiği varakada Muallim Naci’nin tesiri ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptığından söz eder: “Bana sade Türkçe ve millî edebiyat zevkini ilk aşılaman Muallim Naci’dir. Nesir ve nazmındaki vuzuh, fikirlerindeki mahallilik, zayıf Fransızcasıyla çok fazla tercümeler yapmasına rağmen alafirangılıktan içtinabı, aynı zamanda teceddüd perverliği, konuşma dilinin icabatına göre nazım lisanının tashihine tarafdarlığı, Muallim Naci’yi bana ilk edebiyat muallimi yapmıştır. Ve bütün bu fikirlerim oradan yürümüştür” (Nüzhet, 1937: 7). Başlangıçta gazeller yazan Ali Canip, hece ölçüsü ile şiirler yazma yolunu tercih etmiştir. 1918 yılında *Geçtiğim Yol* adıyla bir şiir kitabı bulunan Ali Canip’in şiirleri toplu hâlde basılmamıştır. Rıza Filizok, Ali Canip’in şiirlerinin kronolojik listesini *Ali Canip’in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma* adlı eserinde sıralamıştır (Filizok, 2001). Hakan Sazyek, “Ali Canip (Yöntem)’in Şiirleri-I” ve “Ali Canip (Yöntem)’in Şiirleri-II” başlığıyla iki makale yayımlamış ve bu çalışmalarda Ali Canip’in şiirlerine yer vermiştir. Sazyek, Ali Canip’in şiirlerini beş döneme ayırmıştır: “*Etkilenme ve Arayışlar, Geçiş Süreci, Fecr i Atî Edebî Topluluğu içinde, Genç Kalemler’de ve Şiirde Son yıllar*” (Sazyek, 1991: 264). Ali Canip, makalelerinde olduğu gibi şiirlerinde de Şark’a karşı olumsuz bir panorama çizmiştir. Şairin, Ziya Gökalp’e ithafen yazdığı *Şarkın Ufukları* adlı şiirinde Doğu’nun geri kalmışlığını bedbin bir ruh ile dile getirir.

*Daldım gözünde vehm uyuyan, susmuş ufkuna;
Ey şark, kanmadın mı asırlarca uykuna?
Hâlâ huşûa, kubbeler en hisli bir penâh,
Hâlâ minarelerde tevekkül denen bir âh.
Hâlâ saçaklarında güler baykuş evlerin,
Hâlâ köpek eninleri serper sokakta kin.
Hâlâ hurafeler yaşatır her çürük kafes;
Hâlâ beşik gıcirtısı, hâlâ o tozlu ses...
Yükselmeyen tazarru’un ey Şark bitmiyor;*

“Hayye âlel felâh”ını gökler işitmiyor.
Sönsün fezalarında sükûn işleyen seher
Dönsün zeminlerinde de isyana secdeler...
Diz çökmesin sağır göğe öksüz duaların!
Yaksın bütün ufukları artık belâların.
Her zulmü, kahrı boğmaya bir parça kan yeter;
Ey Şark uyan, yeter yeter artık, uyan, yeter! ... (Yöntem, 1918: 5-6)

Ali Canip’in *Şarkın Ufukları* şiirinde baştan sona Doğu’yu olumsuz intibalarla tasvir ettiği görülmektedir. Doğu ona göre uzun yıllardır uykudadır, bu uyku hâli dahi Şark’ın üstünü bedbin bir hava ile örtmektedir. Doğu acı içindedir evlerinden sokaklarına kadar, bilimden uzak hurafelerle dolu olarak anlatılır. Ali Canip’in seçtiği kelimelere bakıldığı zaman “*vehm, uyku, ah, kin, kafes, tozlu ses, bitmiyor, işitmiyor, isyan, öksüz, bela, kahr, zulüm*” bir Şark resmi ile ilgili genel çerçeveyi çizdiği anahtar kelimelerdir. Oryantalizmin Doğu’ya yüklediği anlamla Yöntem’in kelimeleri aynı doğrultudadır. Ali Canip’in Doğu’ya içeriden bir bakışın aksine bir “öteki” kurgulayarak ona uzaktan bakan ve Doğu’nun aciziyetini dile getiren “ben” ile anlatması oryantalist söyleme katkı sağlamıştır. Şiirin sonunda ise Doğu’ya içeriden bakan şairin isyan duygusunu görmek mümkündür.

Ali Canip benzer bir bakış açısı ile *Şarkın Mezarlığı* adlı şiirini *Yeni Mecmua*’da 1917 yılında yayımlamıştır. Şiirde *Şarkın Ufukları*’nda geçen “*kin, matem, ah, zavallı, öksüz, kırık dökük, tabut, hicran, ölü*” gibi olumsuz anlamlar içeren kelimelere rastlamak mümkündür. Şair bu şiirinde sadece uykuda olan bir Doğu temsili oluşturmaz, Doğu’yu bir mezarlık olarak görür.

Servilerde bir inzivâ uyukluyordu...
Bu, serseri kargaları galiba yordu:
En uhrevî koytular da döküldü çirkin
Bir karanlık çöker gibi pek acı bir kin.
Haykırmazın bu kargalar, mâtem darılır;
Âh ey Şarkın mezarlığı, sonra nen kalır?
Başucunda bekleyen bu loş mâtem nedir?
Ey zavallı Şarkımız, o senin annendir.
Tanrı seni birkaç damla yaştan yaratmış,
Kalbine de bir edebî öksüzlük katmış...
Asırlarca kırık dökük taş kavuklarla
Ne bekleyip bakıyorsun bu ıssız yola?
Ordan sana tabut tabut bin hicran gelir,
Her hicranın ardından bir huçkıran gelir
Alarak bu tabutları sen âğuşuna
Mersiyeler okutursun bin bir kurşuna...
Bu sükûndan bezmiş gibi girip içeri
Duruyordu dinç taşıyla bir yeniçeri:
Kavuşunda yosunlanan dünkü vekardı,
Bana ‘Oğlum bu miskin mi?’ diye bakardı.
Ey kahraman atam, evet oğlun bu ölü:
Yoksul, ağzı kilidlenmiş, boynu bükülü...
Bağrında, her alan ölümü kalsın,
Söyle ey Şark, ebedî bir mezarlık mısın? (Nüzhet, 1937: 38-39)

Özellikle 19. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin “reform döneminde açık ve örtük bir biçimde Batı’yı ilerlemenin yurdu, Doğu’yu ise geri kalmışlığın halihazırdaki sahnesi” (Maksidi, 2014: 173) olarak görmek, Ali Canip’in yukarıdaki şiirinde sahnenin mezarlık ile imgeleştirilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Doğu’yu oryantalist bir kabul ile özümsemek ve nihayetinde self oryantalizme ulaşmak bir Doğulunun Doğu’yu Batılı parametrelerle görmesi ile gerçekleşmektedir. Doğu’ya Batılı bir göz ile bakmak ardından Batı’yı en üst medeniyet seviyesinde kabul etmeyi de beraberinde getirmektedir. Genç Kalemler’in ilk sayısında “Edebî İnkilâblar” adlı bir yazı yazan Ali Canip, gelenek ve ilerlemeyi birbirine zıt iki kavram olarak görür: “Her zaman hayatta iki zıd ruh vardır, eskilik, yenilik; bunu şöyle de anlatabiliriz: An’ane, terakkî... Bu iki ruhun mutlaka evvelki harab olmağa, ölmeğe mahkûm hatta müstahaktır; çünkü o nazarlarını maziye dikmiştir, terakki istemez. Küçük bir tereddüt eseri zavalliyi çıldırır. Halbuki mazi nihayet bir seraptır; yalnız onun ihtişamıyla sermest olanlar, şüphesiz ki ‘o’ndan, o seraptan ibaret kalırlar; o serap ise bir hiçtir.” (Nüzhet, 1937: 10-11). Ali Canip’in Doğu’ya karşı oryantalist bir söylem geliştirmesi ilerlemeyi Batı’da görmesi ile ilişkilidir. “Bilginin sahibi kimdir?” sorusu Doğu-Batı ilişkisi içinde süregelen temel sorulardan biridir. Ali Canip bu noktada Batı’yı idealize ederek Doğu’yu ötekileştirmektedir. Kayalı, “Türkiye’nin dünkü ve bugünkü durumunu Doğu-Batı ilişkisi dışında anlamlandırmak mümkün müdür?” (Kayalı, 2005: 164) sorusu ile disiplinler arası pek çok alanı Doğu-Batı ilişkisi üzerinde düşünmeye davet etmektedir. Türk tarihinin dönüm noktalarında yine böyle bir ilişkiyi felsefi ve edebi planda düşünmek kaçınılmazdır. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde dönem aydınlarının Doğu ve Batı hakkında düşünceleri tarihî bağlamda bakıldığında meşru bir hâlin sonucudur.

Sonuç

Oryantalizm her ne kadar kuramsal bir faaliyet olarak son iki yüzyılda dillendirilse de yüzyıllar boyunca, Doğu ve Batı bloğunun etkileşimde bulunduğu andan itibaren varlığı düşünölmeye muhtaç bir kavramdır. Edward Said’den evvel Adnan Adıvar gibi Türk düşünce tarihinde oryantalizm üzerine düşünölmüş ve tarihi seyri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ancak dünya literatürüne bakıldığı zaman oryantalizm üzerine eleştiriler konusunda Said’in hâkimiyeti kabul görmüştür. Oryantalizm kavramı çok kapsayıcı bir kavramdır. Sosyolojiden felsefeye, tarihten edebiyata, güzel sanatlardan mimariye kadar pek çok alanı kapsar ve her bir alan için yeni kavramlar üretmeye açıktır. Self oryantalizm bu kavramlardan biridir. Özellikle modernleşme sürecinde Doğulu toplumların özerkleşerek ulus kimliği hüviyetinde diğer Doğu toplumları hakkında Batılı temsilleri kabul olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde self oryantalizmin izlerini takip etmek mümkündür. 19. yüzyılın başlarında siyasi ve sosyal gelişmeler düşünöldüğünde Doğu ve Batı arasında bir yol haritası çizilmeye çalışıldığı görölmektedir. Özellikle devletin çöküşünün engellenmesi ve yeniden ayağa kalması için çareler aranırken toplumları değerlendirme ve gelişmelerini takip etme önemli bir mesele hâline gelmiştir. Dönemin aydınları gerek Doğu toplumları gerekse Batı toplumları hakkında fikirlerini beyan etmişlerdir.

Ali Canip Yöntem, Osmanlı Devleti’nin çöküş sürecinde ülkenin yol haritasını Doğu’ya doğru değil Batı’ya doğru çizmektedir. Doğu’ya ait olmayı reddetmektedir, ona göre çağdaş medeniyet Batı’dadır. Dolayısıyla Batı’yı sosyal, kültürel ve fen alanlarında takip etmek gerekmektedir. Batı, Ali Canip’e göre bilginin öznesi konumundadır. Doğu ise geri gelmiş ve tembel hâli ile nesne konumundadır. “Ben” merkezinde Batı yer alırken “öteki” olarak Doğu tayin edilmiştir. Şiirlerinde Doğu hakkında imgeleri kullanarak Batılı bir duyuş ve düşünüş tarzına sahipken, makalelerinde açık bir dille ifade etmektedir. “Türkler şarklı değildir.” onun en net ifadesidir. Ali Canip Yöntem, Doğu’ya Doğu içinden bakmış ve Doğu’ya dair hükümlere

varmıştır. Bu hükümlerini makale ve şiirlerinde görmek mümkündür. Dolayısıyla self oryantalizmin izleri de yine şiir ve makalelerinde tespit edilmektedir.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir. Yazarlar çalışmaya ortak katkı sağlamış ve yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Abdülmelik, E. (2007). Krizdeki oryantalizm. Y. Aytaç (Ed.), *Oryantalizm: Tartışma Metinleri* içinde (39-77. ss.), Doğu Batı Yayınları.
- Adivar, A. A. (1940). Mukaddime. *İslam Ansiklopedisi 1* içinde (1-21. ss.), Maarif Vekâleti.
- Bezci, B. & Çiftçi, Y. (2012). Self-oryantalizm: İçimizdeki modernite ve/veya içselleştirdiğimiz modernleşme. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 139-166.
- Bulut, Y. (2009). *Oryantalizmin kısa tarihi*. Küre Yayınları.
- Çoruk, A. Ş. (2007). Oryantalizm üzerine notlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 193-204.
- Deringil, S. (1998). *Well-proted domains: Ideology and the legitimation of power in the ottoman empire 1876-1909*. London Press.
- Dirlik, A. (2008). *Postkolonyal aura*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Durna, T. (2004). Köşe yazılarında Avrupa Birliği tartışmaları: Helsinki Zirvesi 1999. Ç. Dursun (Der.), *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi* içinde (259-288. ss.), Elips Yayınları.
- Said, E. W. (2017). *Şarkiyatçılık Batı'nın şark anlayışları*. Metis Yayınları.
- Filizok, R. (2001). *Ali Canip'in hayatı ve eserleri üzerine bir araştırma*. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Germaner, S. & İnankur, Z. (1989). *Oryantalizm ve Türkiye*. Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları.
- Hanefi, H. (2007). Oryantalizmden oksidentalizme. L. Sunar (Ed.), *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu Kitabı* içinde (79-90. ss.), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Kayalı, K. (2005). *Düşüncenin coğrafyası*. Deniz Kitabevi.
- Keyman, E. F. (1999). Farklılığa direnmek: Uluslararası ilişkiler kuramında öteki sorunu. F. Keyman, M. Mutman, M. Yeğenoğlu (Der.), *Oryantalizm Hegemonya ve Kültürel Fark* içinde (71-106. ss.), İletişim Yayınları.
- Kontny, O. (2002). Üçgenin temelini yok sayan pythagoras: Oryantalizm ve ataerkillik üzerine. *Doğu-Batı*, (20), 117-134.
- Köprülü, M. F. (1954). XXII. Müsteşrikler Kongresinin açış nutku. *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, I(1-4), 39-42.
- Lewis, B. (2014). Oryantalizm sorunu. A. Yıldız (Ed.), *Oryantalizm: Tartışma Metinleri* içinde (217-245. ss.), Doğu Batı Yayınları.
- Maksidi, U. (2014). Osmanlı oryantalizmi. A. Yıldız (Ed.), *Oryantalizm: Tartışma Metinleri* içinde (271-315. ss.), Doğu Batı Yayınları.

Nüzhet, S. (1937). *Ali Canip hayatı ve eserleri*. Cumhuriyet Kitaphanesi.

Sazyek, H. (1991). Ali Canip (Yöntem)’in şiirleri-I. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 35(1), 263-288.

Sevgi, A. & Özcan, M. (2005). *Prof. Dr. Ali Canip Yöntem’in Yeni Türk edebiyatı üzerine makaleleri*. Tablet Kitabevi.

Tatar Kırılmış, İ. (2019). Postkolonyalizmi masal üzerinden söyleme dönüştürmek: “Masal” ve Madam Butterfly ölmeyi reddederse. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (19), 139-158.

Tibawi, A. (1998). İngilizce konuşan oryantalistler: İslâm’a ve Arap milliyetçiliğine yaklaşımlarına dair bir eleştiri. *Krizdeki Oryantalizm: Eleştiriler içinde* (49-109. ss.), Yöneliş Yayınları.

Turner, B. (1984). *Marks ve oryantalizmin sonu*. Kaynak Yayınları.

Parlatır, İ. (2012). *Fransızca Türkçe sözlük*. Yargı Yayınevi.

Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji düşüncesinin özünde öteki ile ilişki*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sibai, M. (1993). *Oryantalizm ve oryantalistler*. Beyan Yayınları.

Sunar, L. (2007). Şarkiyatçılığı niçin yeniden tartışmalıyız. L. Sunar (Ed.), *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu Kitabı* içinde (27-54 ss.), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

The ongoing relationship between Eastern and Western civilizations has turned into a struggle to reach conclusions about each other and to have these rules accepted. The activities of Western thinkers and researchers to know the East, to use the knowledge they have obtained to colonize the East, and to introduce the East in certain patterns are defined as orientalism. It is called self-orientalism when an Eastern researcher or thinker even looks at the East from a Western perspective, accepts the East according to Western definitions and includes these acceptances in his research and works. Studies on these concepts in the literature cover an interdisciplinary field. In the field of literature, producing ideas on East-West relations, especially with a process that started with the Tanzimat, is among the main subjects of various poets and writers. The weakening and collapse of the Ottoman State and the establishment of a new state led the poets and writers in question to think about the ideal of positioning civilization and reaching the level of advanced civilizations. One of these poets and writers is Ali Canip Method, who took place in our world of literature and thought with his ideas in the early 1900s. Self-orientalism can be summarised as the internalisation of this consciousness by glorifying the history of Europe and, more broadly, the history of the West and, ultimately, as self-orientalisation without the need for the domination of the West. Especially starting from the reform years of the Ottoman Empire until the establishment of the new Turkish state, the history of the Ottoman state paved the way for self-orientalism on the basis of Westernisation. Ali Canip Method expressed his ideas about Westernization with his articles and poems. While he defined the West as the ideal of development in his pro-Westernist articles and poems, he portrayed the East as the rest, in need of exploitation and helpless with his self-orientalist discourse.

It is possible to see traces of self-orientalism in Ali Canip Yöntem’s articles titled “Garba İlk Nazarlar” (The First Eyes on the Orient), “Türkiye’de Garplılılaşma Tarihinin Başlangıcı” (The Beginning of the History of the Orient in Turkey), “Rönesans ve Türkiye” (Renaissance and Turkey), “Büyük Reşit Paşa ve Ehemmiyeti” (The Great Reşit Pasha and his importance), “Teceddüt Tarihimizde Dikkate Şayan Bir Sima: Sadık Rif’at Paşa, Bizi Yanlış Tanyanlaralara: Türkler Şarklı Değildir (To Those Who Know Us Wrong: Turks are not from the Orient) and in his poems titled Şarkın Ufukları (Horizons of the Orient) and Şarkın Mezarlığı (Graveyard of the Orient), it is possible to see traces of self-orientalism.

Ali Canip Yöntem draws the road map of the country in the process of the collapse of the Ottoman State, not towards the East but towards the West. He refuses to belong to the East; according to him, modern civilisation is in the West. Therefore, it is necessary to follow the West in social, cultural and scientific fields. According to Ali Canip, the West is the subject of knowledge. The East, on the other hand, is the object in its backward and lazy state. While the West is at the centre of the “I”, the East is assigned as the “other”. While he has a Western way of feeling and thinking by using images about the East in his poems, he expresses it clearly in his articles. “Turks are not Orientals” is his clearest statement. Ali Canip Yöntem looked at the East from within the East and made judgements about the East. It is possible to see these judgements in his articles and poems. Therefore, traces of self-orientalism can be detected in his poems and articles.